

1

ZAMEK I RATUSZ

Pierwotnie drewniana budowla obronna wzniesiona przez krzyżaków na przełomie XIII i XIV w. została zastąpiona murem z wieżą obronną. Zamek z wieżą i wewnętrznym dziedzińcem był ośrodkiem zakonnej władzy administracyjnej, jako siedziba dowódcy okręgu – prokuratora.

Pierwsza pisana informacja o zamku krzyżackim w Szczytnie (niem. Ortelsburg) pochodzi z 1360 r. Po likwidacji państwa zakonnego w Prusach w 1525 r. zamek stracił swe obronne znaczenie i w latach 1579-1581 przebudowano go, z polecenia księcia pruskiego Jerzego Fryderyka, na luksusową rezydencję myśliwską.

Od połowy XVIII w. zamek powoli niszczał w związku z brakiem gospodarza. W latach 1925-1948 zachowane skrzydła mieściły muzeum regionalne. W latach 1936-1937 na miejscu dawnego podzamcza wybudowano monumentalny ratusz nawiązujący architekturą do czasów średniowiecza. Część ruin zachowano. Obecnie pozostałości murów zamkowych stanowią zabytkową, trwałą ruinę.

W tym to zamku Henryk Sienkiewicz, w powieści „Krzyżacy”, uwięził Danuskę. To przed bramą zamku szczytyńskiego ukorzyć się musiał Jurand ze Spychowa.

8

PRYWATNA WILLA (Apteka)

Wzniesiona w 1908 r. willa pierwszego i długoletniego dyrektora szpitala szczytyńskiego - Richarda Kutza, o ciekawej, secesyjnej architekturze, autorstwa Leo Lottermosera. Obecnie apteka i budynek mieszkalny.

9

STAROSTWO

Jeden z nielicznych, zabytkowych obiektów jaki zachował się przy ulicy Warszawskiej, niegdyś gęsto zabudowanej. Gmach wzniesiony w 1885 r. jako siedziba starostwa powiatowego. W 1927 r. symetryczny budynek przedłużono od strony zachodniej, co uwiadcza wyraźny, narożny ryzalit. W budynku znajdowało się także mieszkanie starosty. Obecnie siedziba urzędu skarbowego.

10

SZPITAL

Wzniesiony w latach 1908-1909, kilkakrotnie rozbudowywany. Tuż przed drugą wojną światową dobudowano na osi wejścia parterowy pawilon. Poza secesyjnie zdobionym gmachem szpitala z charakterystycznymi, drewnianymi loggiami i wykuszami, na terenie obiektu zwraca uwagę niewielka kaplica przedpogrzebowa.

11

DWORZEC KOLEJOWY

Wzniesiony w 1883 r., kiedy to uruchomiono pierwszą linię kolejową łączącą Szczytno z Olsztynem. W swojej historycznej postaci dworzec dotrwał do dzisiaj. W zespole zabudowań dworcowych znajduje się także zabytkowy budynek we, oraz wieża ciśnień.

2

KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW

Neogotycki kościół zbudowany w 1904 r. W 1929 r. przebudowano kruchtę wejściową. W tylnej części znajduje się aneks mieszkalny, połączony z kaplicą.

3

SĄD

Wybudowany w 1867 r. zespół budynków stanowi sąd oraz więzienie. Założenie rozbudowano w 1912 r. Zarówno neorenesansowa architektura budynku sądu jak i użyty w elewacji materiał, czyli żółta cegła, całkowicie odbiega od form i zasad stosowanych w budownictwie na terenach pruskich, w owych latach.

4

BROWAR

Wybudowany w roku 1898, przez Fryderyka Dauma, nowoczesny kompleks budynków. Wielokrotnie modernizowany. Do 1945 r. był cały czas własnością rodziny Daum. Należał do największych browarów w regionie. Po drugiej wojnie światowej produkował piwo do połowy lat czterdziestych XX wieku, a warzony w browarze „Jurand” zyskiwał najwyższe oceny.

5

KOŚCIÓŁ p.w. Wniebowzięcia NMP

Neogotycki kościół wybudowany w latach 1898-1899. Po pierwszej wojnie światowej odbudowano zniszczone zwieńczenie wieży zmieniając jego pierwotny kształt. Polichromia sklepienia i filarów, zespół witraży oraz inne elementy jednorodnej, neogotyckiej architektury wnętrza zachowały się z czasów budowy kościoła. Przykościelna plebania pochodzi z 1916 r.

6

CHATA MAZURSKA

Chata mazurska z połowy XIX w. jest reliktem zabudowy drewnianej dawniej wsi Bartna Strona. Wieś, położona na północnych brzegach szczytyńskich jezior, założyli polscy bartnicy, lokowani tu w 1360 r. Dopiero w 1913 r. została ona włączona w obręb administracyjny miasta. Stąd zachowana do dziś drewniana, wiejska chata, z charakterystyczną „czarną kuchnią”. Obecnie w samym środku późniejszej, murewanej, miejskiej zabudowy. Chata Mazurska stanowi siedzibę Towarzystwa Przyjaciół Szczytna i jest udostępniana zwiedzającym.

7

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

Wzniesiony w latach 1714-1719 w centrum miasta, w miejscu, gdzie w XV-tym wieku stał pierwszy, drewniany kościół. Architektura świątyni nawiązuje do stylu barokowego. Ołtarz główny powstał w 1719 r. Pięćdziesiąt lat później pomalowany i połączony stanowi dzisiaj wzorcowy przykład sztuki baroku. Znajdujący się na działce budynek plebanii wybudowano w 1927 r.

12

CMENTARZ EWANGELICKI

Założony w pierwszej połowie XIX wieku. W latach osiemdziesiątych wieku XX przekształcony w park miejski. Do dzisiaj zachował się pierwotny układ alejek. W części centralnej kwatery wojenna z okresu pierwszej wojny światowej.

13

DOM POLSKI

W latach 1906-1939 siedziba polskich organizacji, których celem była obrona Mazurów – ludności pochodzenia polskiego, przed dominacją polityczną i ekonomiczną Niemców: Mazurskiej Partii Ludowej, Mazurskiego Związku Ludowego, oraz redakcji polskiej gazety „Mazur”. W 1907 r. odwiedził Dom Polski, w którym mieściła się także polska biblioteka – Henryk Sienkiewicz

14

SZKOŁA – GIMNAZJUM

Najstarszy zachowany budynek szkolny w Szczytnie. Wybudowany w 1885 r. Pod koniec XIX wieku jedna z najbardziej znaczących miejskich budowli. Przed drugą wojną światową szkoła znana jako Hindenburgschule, wcześniej – mieściła seminarium nauczycielskie. Obecnie Zespół Szkół Nr 2 im. Jędrzeja Śniadeckiego.

przewodnik po zabytkach Szczytno

Historia miasta Szczytno

Szczytno położone jest w południowo – zachodniej części regionu Mazur, na pograniczu z Mazowszem, nad brzegami Jeziora Domowego Dużego i Domowego Małego, które zwane były dawniej Wielkim i Małym Zamkowym. Miasto okalają lasy, będące pozostałością pierwotnej puszczy, która zwarłym kompleksem pokrywała ten obszar do XV w. W przeszłości puszcza ta wyznaczała naturalną granicę między terytoriami bałtyjskich Prusów, osiadłych tu od starożytności a słowiańskim Mazowszem.

We wczesnym średniowieczu ziemia szczycieńska zamieszkała była przez pruskie plemiona Galindów. W XII wieku, w wyniku najazdów książąt mazowieckich obszar ten znacznie się wyludnił. W następnym stuleciu impulsem do ponownego zasiedlenia i ożywienia gospodarczego stało się państwo krzyżackie. Miejsce dzisiejszego Szczytna zajmowała puszcza, zaś jedynym śladem stałego osadnictwa był zamek. Pierwszym dokumentem, który wymienia Zamek Krzyżacki w Szczytnie jest dokument lokacyjny polskich bartników z 1360r. Byli to bartnicy z Mazowsza, lokowani przez Krzyżaków na północnych brzegach szczycieńskich jezior, gdzie powstała osada Bartna Strona.

Po utworzeniu księstwa pruskiego w 1525 roku wzrosło znaczenie kontaktów handlowych pomiędzy Rzeczpospolitą a Prusami. Szczytno, położone na ważnym szlaku Królewiec – Warszawa, znalazło się w dogodnym położeniu komunikacyjnym. Szczycieński zamek stał się siedzibą starosty książęcego. Niewielka dotychczas osada podzamkowa znalazła się w centrum zainteresowania starostów, którzy skutecznie wspierali miejskie ambicje mieszkańców. Przed rokiem 1586 starosta szczycieński Jonasz von Dobeneck sprowadził 16 rzemieślników niemieckich, nadając im, na prawie chełmińskim, parcele po południowej stronie ówczesnej drogi Rynkowej (dzisiaj ul. Odrodzenia). Zagrodników wcześniej zamieszkujących osadę przesiedlono do Bartnej Strony lub w okolice dawnego folwarku zamkowego. Działania te stanowiły impuls do rozwoju osady i stopniowego przekształcenia jej w samodzielny organ miejski. Celem mieszkańców stało się uzyskanie przywilejów, które stanowiłyby o rozwoju gospodarczego miasta. Było to prawo do odbywania cotygodniowych targów oraz przywilej warzenia i wyszynku piwa.

Okres od XVII do XVIII w. nie szczędził miastu momentów krytycznych. Wojny, w których brały udział Prusy Książęce, a później Królestwo Prus (od 1701r.), niosły ze sobą najazdy i przemarsze obcych wojsk, grabieże, pożary, głód i epidemie. Kryzys gospodarczy młodego miasta pogłębiły kolejne rozbiory Polski, w wyniku czego przerwane zostały atrakcyjne kontakty handlowe, mające wpływ na rozwój tutejszego handlu i rzemiosła. 12 czerwca 1723r. na podstawie edyktu nadanego przez Fryderyka Wilhelma I – króla pruskiego, Szczytno otrzymało prawa miejskie. Właściwy rozwój Szczytna, jaki miał miejsce w drugiej połowie XIX wieku, sprawił, że z końcem stulecia inwestycje zaczęły wkraczać na obszary położone poza granicami administracyjnymi miasta. Naturalnym kierunkiem rozwoju była Bartna Strona, ludna i zamożna osada położona w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. Pod koniec XIX wieku Fryderyk Daum wybudował tu browar; powstała tu również świątynia dla mniejszości katolickiej.

Mieszkańcy Szczytna kolejną rzecz zaczęli też wznosić tu swoje domy. W roku 1913 - wbrew woli mieszkańców - Bartna Strona została włączona w granice administracyjne miasta. Swoją wiejski charakter zachowała jeszcze długo, czego świadectwem do dzisiaj jest układ zabudowy oraz jej typowo wiejski, drewniany charakter.

W latach 30. XX wieku po stronie północnej i zachodniej powstało osiedle domów jednorodzinnych. Przełomem stało się uruchomienie kolei żelaznej, która połączyła miasto - pozostając dotąd w pewnej izolacji - ze światem i uczyniła zeń ważny węzeł komunikacyjny Mazur. Szczytno stało się typowym powiatowym miastem urzędników, którzy w coraz większej liczbie przybywali tu z głębi Niemiec. Przyczyniło się to do odkrycia Szczytna i jego okolic jako atrakcyjnego miejsca letniskowego.

Pierwsza wojna światowa w sposób szczególnie okrutny obeszła się z miastem. Zostało ono niemal doszczętnie zniszczone w sierpniu 1914r. w czasie walk między wycofującymi się wojskami rosyjskimi i napierającą armią niemiecką. Ponieważ późniejsze działania wojenne ominęły Szczytno, już w 1916r. przystąpiono do jego odbudowy, która trwała do 1924r.

Niemiecką historię Szczytna - Ortelburga zakończyła druga wojna światowa. Armia Czerwona, wkraczając zimą 1945r. na teren Prus Wschodnich, metodycznie dewastowała i ogalała ze wszelkich urządzeń wyludnione obszary, których mieszkańcy uciekli, bądź zostali ewakuowani. Miasto zostało zajęte przez Armię Czerwoną 23 lutego 1945r., zniszczenia przekraczały 50% zabudowy. Porozumienie pokojowe zagwarantowało włączenie południowej części Prus Wschodnich do Polski i wysiedlenie ludności miejscowej.

26 maja 1945r. administracja polska przejęła władzę w Szczytnie od radzieckiej komendatury wojskowej. Do opuszczonego przez dawnych mieszkańców miasta przybywali osadnicy z ziem polskich, w tym repatrianci z kresów wschodnich. Najwięcej osadników przybyło, jak przed wiekami, z Mazowsza. Rozpoczął się nowy rozdział w dziejach miasta.

Urząd Miejski w Szczytnie
ul. Sienkiewicza 1, 12-100 Szczytno
www.miaostszczytno.pl
um@um.szcztytno.pl
tel. +48 89 624 72 00

Towarzystwo Przyjaciół Muzeum w Szczytnie
ul. Sienkiewicza 1, 12-100 Szczytno
www.muzeumszczytno.art.pl
tel. +48 89 624 24 37

Opracowanie merytoryczne i rysunki:
Towarzystwo Przyjaciół Muzeum w Szczytnie
Opracowanie graficzne:
SOC Przemysław Kozak; www.sonc.pl